

MƯỜI HAI LỜI DẠY TRONG DI SẢN GIÁO DỤC CỦA BÁC HỒ VÀ SỰ NGHIỆP ĐỔI MỚI GIÁO DỤC

• TS. Phạm Minh Giản^(*); PGS,TS. Đặng Quốc Bảo^(**);
ThS. Tăng Thái Thụy Ngân Tâm^(*)

Tóm tắt

Hồ Chí Minh là nhà giáo dục vĩ đại của dân tộc Việt Nam. Những cống hiến của Người đối với sự nghiệp giáo dục Việt Nam luôn có giá trị thời đại. Bài viết trình bày tầm quan trọng của tư tưởng giáo dục Hồ Chí Minh; từ đó, rút ra mười hai lời dạy trong di sản giáo dục của Bác Hồ có ý nghĩa thực tiễn, gắn liền với công cuộc đổi mới căn bản toàn diện giáo dục Việt Nam hiện nay.

Từ khoá: di sản giáo dục, tư tưởng giáo dục, Hồ Chí Minh, đổi mới giáo dục.

1. Đặt vấn đề

Hồ Chí Minh được UNESCO tôn vinh là Anh hùng giải phóng dân tộc và Nhà văn hoá kiệt xuất của Việt Nam, vì những cống hiến trọn đời cho sự nghiệp giải phóng dân tộc của nhân dân Việt Nam, góp phần vào cuộc đấu tranh chung của các dân tộc vì hoà bình, độc lập dân tộc, dân chủ và tiến bộ xã hội; cùng những đóng góp quan trọng của Người trên các lĩnh vực văn hoá, giáo dục và nghệ thuật [10]. Trong suốt cuộc đời hoạt động cách mạng của mình, Người đã để lại cho dân tộc Việt Nam và thế giới những di sản bất hủ ở các lĩnh vực, trong đó tư tưởng giáo dục là một bộ phận vô cùng quan trọng. Trải qua thời gian dài, chúng ta nhận thấy, tư tưởng giáo dục Hồ Chí Minh luôn có giá trị thực tiễn, đặc biệt trong giai đoạn Việt Nam đang tiến hành công cuộc đổi mới căn bản toàn diện giáo dục và đào tạo. Với tầm quan trọng và ý nghĩa thực tiễn được rút ra từ trong di sản giáo dục của Hồ Chí Minh, chúng tôi xin trình bày mười hai lời dạy của Bác Hồ gắn liền với sự nghiệp đổi mới của giáo dục nước ta hiện nay.

2. Đổi mới giáo dục phải kiên trì thực hiện tư tưởng của Bác Hồ

Cuộc đổi mới căn bản và toàn diện giáo dục đang diễn ra có tính cách mạng sâu sắc bởi lẽ các lần cải cách, đổi mới trước đây giáo dục chưa vận hành theo động thái kinh tế - xã hội mà đất nước hội nhập sâu với thế giới. Tất yếu giáo dục đất nước phải áp dụng công nghệ dạy học, phương pháp đánh giá kết quả dạy học, phương thức quản lý nhà trường có tính tiên tiến của thời đại. Song,

cho dù hoàn cảnh nào, tiếp nhận lý thuyết sư phạm gì thì nền giáo dục Việt Nam phải kiên trì *Tư tưởng giáo dục Hồ Chí Minh*. Bác không chỉ là nhà giáo dục vĩ đại của dân tộc mà còn của nhân loại.

Ông Hans D'Orvin, Phó Tổng giám đốc UNESCO đã vinh danh “Hồ Chí Minh là người thầy của *văn hóa hòa bình, văn hóa khoan dung*”. Bà Katherin Muller-Marine, Trưởng đại diện UNESCO tại Hà Nội trong nhiều Hội thảo về giáo dục đã thể hiện sự ngưỡng mộ sâu sắc đối với Hồ Chí Minh về tư tưởng và kiến giải xây dựng xã hội học tập tại Việt Nam.

Từ năm 1930, viết Báo cáo gửi Quốc tế Cộng sản trực tiếp bằng tiếng Anh, Nguyễn Ái Quốc đã nêu “To make Education for All” cho đất nước mình. Ngày nay Education for All - viết tắt là EFA - là đường lối giáo dục chung của thế giới. Năm 1946, Người căn dặn nữ chiến sĩ cách mạng Nguyễn Thị Định phải có ý chí “học suốt đời”. Năm 1947, Người gợi ý chính quyền tỉnh Thanh Hóa xây dựng “gia đình học hiệu”. Năm 1950, Hồ Chí Minh có chỉ thị về Công tác huấn luyện và học tập, trong đó nêu ra vấn đề “học để làm gì” khắc họa hình tượng bốn trụ cột. Ngày nay “giáo dục cho mọi người”, “gia đình học tập”, “bốn trụ cột của việc học” là các nội dung mà UNESCO quảng bá với mọi quốc gia.

3. Mười hai lời dạy của Bác Hồ và sự nghiệp đổi mới giáo dục

Di sản giáo dục của Bác Hồ phong phú bao quát cả năm cấp độ: nền giáo dục, hệ thống giáo dục quốc dân, nhà trường, quá trình dạy học, nhân cách.

Liên hệ vào cuộc đổi mới giáo dục đang được tiến hành, chúng tôi xin trình bày sự lĩnh hội

^(*) Trường Đại học Đồng Tháp.

^(**) Học viện Quản lý giáo dục.

“Mười hai lời dạy của Bác” và nếu sáu lực lượng “người học, người dạy, người quản lý nhà trường, người chỉ đạo phát triển giáo dục cấp lãnh thổ, gia đình người học, người dân cộng đồng”, quán triệt ý tưởng của Bác, chắc chắn sự nghiệp đổi mới sẽ có những bước tiến mạnh mẽ.

3.1. Kiến tạo nền giáo dục làm phát triển hoàn toàn năng lực của thế hệ trẻ

Trong thư gửi ngày khai trường năm học 1945, Hồ Chí Minh biểu thị quyết tâm của chế độ dân chủ cộng hòa xây dựng nền giáo dục làm phát triển hoàn toàn năng lực của thế hệ trẻ.

Lời dạy 1: “*Nhưng sung sướng hơn nữa, từ giờ phút này gỡ đi các em bắt đầu được nhận một nền giáo dục hoàn toàn Việt Nam..., một nền giáo dục nó sẽ đào tạo các em nên những người công dân hữu ích cho nước Việt Nam, một nền giáo dục làm phát triển hoàn toàn năng lực sẵn có của các em*”[1, tr. 34].

3.2. Xây dựng nhà trường cần lao dạy cho thế hệ trẻ ý chí tự lập tự cường

Năm 1947, trong tác phẩm “*Đời sống mới*”, Hồ Chí Minh xác định sự quan trọng của thiết chế “*nhà trường*”

“*Từ tiểu học, trung học cho đến đại học là nơi rèn luyện nhi đồng và thanh niên. Óc những người tuổi trẻ trong sạch như một tấm lụa trắng. Nhuộm xanh thì nó sẽ xanh. Nhuộm đỏ thì nó sẽ đỏ. Vì vậy, sự học tập ở trường có ảnh hưởng rất lớn cho tương lai của thanh niên, và tương lai của thanh niên là tương lai của nước nhà*”.

Người yêu cầu cấp quản lý nhà trường phải tổ chức sự đào tạo được mục tiêu.

Lời dạy 2: “*Phải dạy cho học trò biết yêu nước thương nòi. Phải dạy cho họ có chí tự lập tự cường, quyết không chịu thua kém ai, quyết không chịu làm nô lệ...*”

Phải tẩy sạch óc kiêu ngạo, tự phụ, mà giáo dục thực dân còn để lại...

Phải khuyên học trò tham gia việc tăng gia sản xuất. Điều này cũng quan trọng lắm. Một là làm cho họ biết kính trọng sự cần lao. Hai là tập cho họ quen khổ. Ba là cho họ cái chí khí tự thực kỷ luật (làm lấy mà ăn), không ăn bám xã hội. Bốn là có ích cho sức khỏe của họ”[2, tr. 120-121].

3.3. Phát triển đội ngũ người thầy là “*sư hình*”

Từng là người thầy, thầy giáo Nguyễn Tất

Thành dạy học tại Trường Dục Thanh Phan Thiết (1910), Hồ Chí Minh hiểu rõ sự thiêng liêng của sứ mệnh này. Năm 1963, với bút danh Chiến Sĩ, người viết bài trên báo Nhân dân có lời bàn.

Lời dạy 3: “*Sư hình*” nghĩa là đạo đức thơm tho của người thầy. Ngày xưa các cụ nhà ta hay dùng hai chữ ấy để khuyến khích những người làm nghề dạy học.

Ngày nay, tuyệt đại đa số cô giáo và thầy giáo của chúng ta đều cố gắng trau dồi đạo đức cách mạng, làm gương mẫu tốt cho học trò và xứng đáng với hai chữ “*sư hình*”.

Nhưng vẫn còn một số (tuy là rất ít) thầy giáo kém đạo đức cách mạng, làm những việc vu vơ. “*Con sâu làm rầu nồi canh*”, hành động của họ vừa ảnh hưởng không tốt đến vinh dự cao quý của giáo viên khác, vừa ảnh hưởng xấu đến các em học trò...

Có nhiều người đã nói một cách mỉa mai “*sư hình*” hay là *sinh hư*!”[8, tr. 134-135].

3.4. Rèn luyện nhân cách người học biết tu dưỡng tốt, làm theo đời sống mới, biết thương yêu giúp đỡ cha mẹ anh em

Ngày 24/10/1946 khi đi công tác ở Pháp về, Hồ Chí Minh gửi thư cho học sinh thiếu nhi toàn quốc nêu lên nội dung tu dưỡng

Lời dạy 4: “*1. Phải siêng học, 2. Phải giữ sạch sẽ, 3. Phải giữ kỷ luật, 4. Phải làm theo đời sống mới, 5. Phải thương yêu giúp đỡ cha mẹ, anh em*”[1, tr. 472].

“*Thương yêu giúp đỡ cha mẹ anh em*” còn được Bác Hồ nhắc lại sau đó một số lần: năm 1947 trong “*Đời sống mới*”, năm 1955 trong thư gửi ngày khai trường năm học khi miền Bắc được hoàn toàn giải phóng.

3.5. Tổ chức quan hệ thầy trò theo sư phạm hợp tác

Nhà hiền triết Hy Lạp Aristotle xác định quan hệ thầy trò là quan hệ của tình bạn đạo đức. Đặt vào bối cảnh của nền giáo dục Việt Nam cách mạng, Hồ Chí Minh định hình mối quan hệ này theo bốn đặc trưng:

Lời dạy 5: “*Thầy siêng dạy, trò siêng học...*” (Nói tháng 11/1946 tại Hà Nội).

Lời dạy 6: “*Thầy thi đua dạy, trò thi đua học*” [4, tr. 400].

Lời dạy 7: “*Thầy phải quý trò, trò phải kính thầy*” [5, tr. 226].

Lời dạy 8: “*Thầy dạy tốt, trò học tốt*” [6, tr. 291].

Hồ Chí Minh có quan điểm về người thầy dạy tốt: “Dạy cái gì, dạy thế nào để học trò hiểu chóng, nhớ lâu, tiến bộ nhanh” [6, tr. 291].

Và cái tối thiểu của người trò học tốt: “Không phải có thầy thì học, thầy không đến thì đùa. Phải biết tự động học tập” [3, tr. 330].

Nêu lên tầm quan trọng của tự học, Người lưu ý cấp quản lý nhà trường phải tạo dựng được môi trường thảo luận và sự chỉ đạo chu đáo. Người dạy: “Lấy tự học làm cốt. Do thảo luận và chỉ đạo giúp vào” [2, tr. 312].

3.6. Kết hợp và bổ sung “giáo dục nhà trường - giáo dục gia đình - giáo dục xã hội” để “ai cũng được học hành”, “làm cho dân tộc trở thành dân tộc thông thái”

Tháng 6/1957, tại một Hội nghị cán bộ Đảng của ngành Giáo dục, Hồ Chí Minh chỉ ra:

Lời dạy 9: “*Giáo dục trong nhà trường dù tốt mấy nhưng thiếu giáo dục gia đình và ngoài xã hội thì kết quả cũng không hoàn toàn*” [6, tr. 591].

Mong ước thiết tha của Hồ Chí Minh là đồng bào của mình “*Ai cũng được học hành*” (1946). Người phát động phong trào *toàn dân biết dạy lẫn nhau* (10/1945), chỉ thị cho chính quyền tỉnh Thanh Hóa ngay trong kháng chiến gian khổ (3/1947) có quyết tâm xây dựng: *mỗi gia đình là một nhà trường, mỗi người dân là một tiểu giáo viên*. Cái đích mà Hồ Chí Minh muốn thức tỉnh cho toàn dân: “Ra sức chống giặc đói làm cho dân tộc Việt Nam thành dân tộc thông thái” (1946).

3.7. Bồi đắp “lý tưởng - hành động thân dân” cho người lãnh đạo

Hồ Chí Minh biết rõ vai trò của tầng lớp lãnh đạo sự nghiệp giáo dục. Người yêu cầu họ phải có “*lý tưởng - hành động thân dân*”.

Ngày 21/7/1956, Người có lời tâm tình (được tóm tắt trong mười một chữ) với đại biểu của tầng lớp này về lý tưởng hành động của họ.

Lời dạy 10: “*Đại học chỉ đạo, tại mình mình đức, tại thân dân*” [6, tr. 377]. Người giải thích: đi trên con đường học rộng lớn, cao cả phải có mình đức, chính tâm, phải biết đặt lợi ích của người dân lên trên hết.

Bản “Di chúc” viết năm 1965, với bổ sung các năm sau đó, Bác đã nói sự cần thiết phải đổi mới giáo dục (Bác gọi là sửa đổi giáo dục). Bác viết:

Lời dạy 11: “*Đầu tiên là công việc đối với con người... Sửa đổi chế độ giáo dục cho hợp với hoàn cảnh mới của nhân dân*” [9, tr. 622].

Tâm nguyện và hành động nhất quán của Hồ Chí Minh: Cái gì có lợi cho dân thì làm, cái gì có hại và phiền phức cho dân phải tránh.

Ngày 12/6/1956, tại một Hội nghị cốt cán, Người có chỉ thị:

Lời dạy 12: “*...Vội không được. Giáo dục cũng phải theo hoàn cảnh, điều kiện. Phải ra sức làm nhưng làm vội không được. Từ đây ra cửa thì thứ nhất là bước thứ nhất, thứ hai mới đến bước thứ hai rồi thứ ba mới là bước thứ ba. Vội thì ngã. Làm phải có kế hoạch, có từng bước*” [6, tr. 345].

4. Một đề nghị mong được hiện thực trong tiến trình đổi mới giáo dục

Thủ đô Hà Nội đang có mỹ tục: hàng năm thành phố tôn vinh *mười công dân* tiêu biểu. Mong rằng mỹ tục này sẽ được phát triển vào tiến trình đổi mới giáo dục với kịch bản như sau:

Hàng năm vào dịp tháng khai trường (tháng 9), người lãnh đạo cao nhất của cộng đồng (tỉnh, huyện) tổ chức cuộc tiếp xúc đầm ấm, trang trọng đại biểu của sáu lực lượng.

- Một học sinh chăm học, học giỏi, hạnh kiểm ngoan, làm nhiều việc tốt.

- Một thầy giáo tận tụy “tất cả vì học sinh thân yêu”.

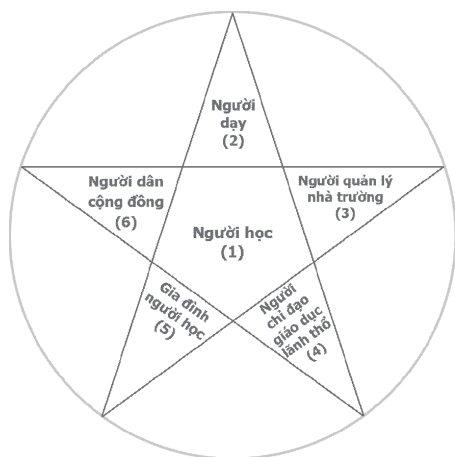
- Một người quản lý nhà trường (Hiệu trưởng, Phó Hiệu trưởng, có thể mở rộng Tổng phụ trách Đội, Bí thư Đoàn Thanh niên) năng động, nhiều sáng kiến tốt, tổ chức hiệu quả quá trình dạy học giáo dục.

- Một người chỉ đạo giáo dục (trực tiếp hoặc gián tiếp) cấp lãnh thổ (huyện, tỉnh) có chủ trương, biện pháp triển khai đổi mới giáo dục được nhân dân, cộng đồng mến mộ, tin yêu.

- Một bà mẹ tề gia, giỏi xây dựng gia đình có gia phong trong sáng, gia giáo nền nếp, nuôi dạy con hiếu thảo.

- Một người dân cộng đồng tự học kết quả, hăng hái với sự nghiệp khuyến học, khuyến tài của địa phương.

Có thể hình dung sự bố trí sáu nhân vật trên trong một ngôi sao (gọi là *Ngôi sao biểu thị động thái đổi mới giáo dục theo lời dạy của Bác Hồ*). Trong đó, người học nằm ở tâm ngôi sao vừa là mục tiêu vừa là động lực của năm nhân vật còn lại. Người thầy, người quản lý nhà trường, người chỉ đạo hệ thống giáo dục ở cấp lãnh thổ, gia đình người học và người dân cộng đồng ở trên năm cánh sao, vận động tương tác hỗ trợ cho nhau: Tất cả vì sự tiến bộ thành đạt của người học.

Biểu đồ 1. Ngôi sao biểu thị động thái đổi mới giáo dục theo lời dạy của Bác Hồ

Nếu cộng đồng nào hiện thực được sự kiện này sẽ tạo dấu son cho đời sống mới về văn hóa giáo dục của đất nước thể hiện quyết tâm làm theo lời kêu gọi của Bác Hồ:

“Vì lợi ích mười năm thì phải trồng cây
Vì lợi ích trăm năm thì phải trồng người” [7, tr. 528].

5. Kết luận

Tư tưởng giáo dục của Hồ Chí Minh là tư tưởng dạy và học để làm người, học để làm việc, học để phụng sự Tổ quốc, phụng sự nhân dân và nhân loại. Để đạt đến các mục tiêu đó, cần phát triển hoàn toàn năng lực của thế hệ trẻ; dạy cho thế hệ trẻ ý chí tự lập tự cường; xây dựng và phát triển đội ngũ người thầy “sư hình”; giúp người học tự rèn luyện phẩm chất đạo đức; xây dựng mối quan hệ thầy - trò tốt đẹp; kết hợp giáo dục giữa nhà trường - gia đình - xã hội; xây dựng hình ảnh cán bộ quản lý giáo dục có tài, có đức, có lý tưởng, thân thiện. Qua mười hai lời dạy được rút ra từ nghiên cứu tư tưởng Hồ Chí Minh về giáo dục, những lời đề nghị nếu được hiện thực hoá trong tiến trình đổi mới giáo dục, hy vọng sẽ góp phần phát triển giáo dục./.

Tài liệu tham khảo

- [1]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 4, NXB Chính trị quốc gia (CTQG), Hà Nội - 2011.
- [2]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 5, NXB CTQG, Hà Nội - 2011.
- [3]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 6, NXB CTQG, Hà Nội - 2011.
- [4]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 7, NXB CTQG, Hà Nội - 2011.
- [5]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 9, NXB CTQG, Hà Nội - 2011.
- [6]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 10, NXB CTQG, Hà Nội - 2011.
- [7]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 11, NXB CTQG, Hà Nội - 2011.
- [8]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 14, NXB CTQG, Hà Nội - 2011.
- [9]. *Hồ Chí Minh toàn tập*, tập 15, NXB CTQG, Hà Nội - 2011.
- [10]. Phạm Công Khái (2010), “UNESCO đã vinh danh Chủ tịch Hồ Chí Minh như thế nào?”, *VietNamNet*, <http://vnn.vietnamnet.vn/chinhtri/201005/UNESCO-da-ving-danh-Chu-tich-Ho-Chi-Minh-nhu-the-nao-910501/>.
- [11]. Tập thể tác giả (2015), *Minh triết Hồ Chí Minh về giáo dục*, NXB Giáo dục Việt Nam, Hà Nội.

TWELVE INSTRUCTIONS IN UNCLE HO'S EDUCATION HERITAGE AND EDUCATION INNOVATION

Summary

Ho Chi Minh is Vietnam nation's great educator. His dedications to Vietnam education are always valuable. This article presents the importance of Ho Chi Minh's Thoughts on education; thereby, it comes up with 12 significant instructions in his education heritage, associated with the comprehensive, fundamental innovation in Vietnam's current education.

Keywords: education heritage, Ho Chi Minh's Thoughts on education, education innovation.

Ngày nhận bài: 02/10/2015; Ngày nhận lại: 22/10/2015; Ngày duyệt đăng: 02/11/2015.